

Publicly available data sources and prevalence of substance use in pregnant women, children and adolescents and the use of these data for patients' and clients' prevalence estimates

Rolová, G., Miovský, M., Barták, M.

Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University and General University Hospital in Prague, Czech Republic

Citation | Rolová, G., Miovský, M., Barták, M. (2018). Veřejně dostupné zdroje dat a prevalence užívání návykových látek u rodiček, dětí a mladistvých a možnosti využití těchto dat pro prevalenční odhady pacientů a klientů. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi*, 1(4), 224–235.

Background | The identification of the data and data sources regarding the substance use among children, youth, and pregnant women is one of the starting points of the creation of an addiction treatment services network for this population. The gradually forming network of specialized addiction treatment services for children and youth necessarily brings the need to refine the estimates of potential clients and patients of these facilities in practice. **Methods** | This overview article is based on the identification of publicly available data sources regarding the substance use among children, youth and pregnant women, including the so-called gray zone, and their descriptive analysis with an emphasis on number of individual substance users and gambling and gaming

players. **Findings and conclusions** | In the population of children and youth there are up to 44,600 strong tobacco smokers, 114,400 people who drink alcohol excessively and 63,500 young people who use cannabis repeatedly. About 2,750 people currently use methamphetamine and 2,100 young people use heroin and other opiates. Up to 5,070 adolescents used cocaine and about 3,460 people injected drugs during their lifetime. The extent of substance use in children and youth and the availability of outpatient addiction treatment services do not correspond. The authors of the article tried to predict the actual prevalence of potential clients and patients forming the network of specialized outpatient services but at the same time they also

Keywords | Substance use – Children – Adolescents – Pregnant women – Czech Republic

Submitted | 5 November 2018

Accepted | 23 November 2018

Grant support | Progres Q06, Project to support the development of child addictology care by the Sirius Foundation (VFN).

Correspondence address | Gabriela Rolová, Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University and General University Hospital in Prague, Apolinářská 4, 128 00 Prague 2, Czech Republic

Veřejně dostupné zdroje dat a prevalence užívání návykových látek u rodiček, dětí a mladistvých a možnosti využití těchto dat pro prevalenční odhady pacientů a klientů

Rolová, G., Miovský, M., Barták, M.

Klinika adiktologie 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze

Citace | Rolová, G., Miovský, M., Barták, M. (2018). Veřejně dostupné zdroje dat a prevalence užívání návykových látek u rodiček, dětí a mladistvých a možnosti využití těchto dat pro prevalenční odhady pacientů a klientů. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi*, 1(4), 224–235.

Východiska | Identifikace dat a datových zdrojů ohledně užívání návykových látek u dětí, mládeže a těhotných žen je jedním z výchozích bodů vytváření sítě adiktologických služeb pro tuto populaci. Postupně se tvoří síť specializovaných adiktologických zařízení pro děti a dorost s sebou nutně přináší potřebu zpřesnit odhady počtu potenciálních klientů a pacientů těchto provozů v praxi. **Metody** | Přehledový článek je založen na identifikaci veřejně dostupných datových zdrojů ohledně užívání návykových látek u dětí, mládeže a těhotných žen, včetně tzv. šedé zóny, a jejich deskriptivní analýze s důrazem na prezentaci počtu uživatelů jednotlivých návykových látek a hráčů gamblingu a gamingu. **Zjištění a závěry** | V populaci dětí a mládeže je až 44 600 silných kuřáků

tabáku, 114 400 osob, které nadměrně pijí alkohol, a 63 500 mladých lidí, kteří opakovaně užívají konopné látky. Pervitin aktuálně užívá okolo 2 750 mladých lidí a heroin a jiné opiáty 2 100 osob. Kokain užilo někdy v životě až 5 070 adolescentů a okolo 3 460 osob si někdy aplikovalo drogy injekčně. Rozsah užívání návykových látek u dětí a mládeže a dostupnost služeb spolu nekorrespondují. Autoři článku se pokusili jednak o reálný prevalenční odhad potenciálních klientů a pacientů tvořící se sítě specializovaných ambulancí, ale současně se také pokusili nastínit ve velmi jednoduché formě směr budoucího zpřesňování těchto odhadů a možností práce s veřejnými daty v této oblasti oboru.

Klíčová slova | Návykové látky – Užívání – Děti – Mladiství – Těhotné – Česká republika

Došlo do redakce | 5. listopadu 2018

Přijato k tisku | 23. listopadu 2018

Grantová podpora | Progres No. Q06/LF1 a projekt podpory rozvoje dětské adiktologické péče Nadace Sirius (VFN).

1 VÝCHODISKA

Souhrnným cílem předložené práce je nabídnout přehled datových zdrojů a epidemiologických údajů o užívání návykových látek u dětí a mládeže do věku 19 let a u těhotných v ČR za posledních maximálně deset let s tím, že prezentace nejnovějších údajů má vždy přednost. Účelem není prosté kopírování závěrů ani kritická reflexe závěrů již zveřejněných prací, ale představení a diskuse dostupných informačních zdrojů a informací, které se nabízejí pro realizaci prevence a léčby závislostí a také pro hodnocení aktuální sítě služeb z hlediska jejich kapacity a místní a typové dostupnosti. Výše uvedený souhrnný cíl je pro účely této práce rozdělen na několik dílčích cílů. Prvním dílčím cílem této studie je představení veřejně běžně dostupných datových zdrojů poskytujících údaje ohledně užívání návykových látek u dětí a mládeže ve věku 0–19 let a těhotných žen. Dalším dílčím cílem je stručné shrnutí konkrétních údajů o aktuální prevalenci užívání návykových látek u těchto populačních skupin. Posledním dílčím cílem je prezentace prevalenčních odhadů škodlivého užívání návykových látek u dětí a dospívajících, kteří by v budoucnu mohli vyžadovat intervenci ze strany zařízení specializujících se na léčbu problémového užívání a závislosti na návykových látkách.

Práce tak volně navazuje a rozšiřuje analýzu potřeb adiktologických služeb realizovanou v Praze a Středočeském kraji (Miovský a kol., 2014), zpracovanou na základě zadání Magistrátu hl. města Prahy. Ta přinesla první odhady počtu potenciálních klientů a pacientů pro tehdy zvažovanou pilotní ambulanci pro děti a dorost. Již tehdejší studie uzavírá, že množství informací v otevřených zdrojích není v potřebné míře průběžně aktualizováno, a to někdy ani tam, kde za obsah nese zodpovědnost jasně daná instituce či úřad. Nejdůležitějším zjištěním uvedené analýzy (Miovský a kol., 2014) je potvrzení vysoké potřeby zabezpečit specializovanou adiktologickou ambulantní a intenzivní ambulantní péči pro děti a dorost. V rámci zprávy a navazujícího projektu byl navržený směr řešení (Miovský a kol., 2016), a to adaptací konceptu adiktologické ambulance s posílenou lékařskou péčí a navazujícími stacionárními programy (denní a odpolední stacionář). Jako výhodné se ukázalo navázání na původní tradici provozu dětské a dorostové krajské ambulance (jejíž činnost byla původně zahájena v roce 1957) u Apolináře (dnešní Klinika adiktologie) (Miovský & Popov, 2016) a otestování nově navrženého modelu v aktuálních podmínkách (jako navazující evaluační studie). Toto řešení nabízí podle autorů studie (Miovský a kol., 2016) ekonomicky šetrnou adaptaci programu kombinujícího původní provoz s novými požadavky a prvky modifikovaného pojetí moderní adiktologické ambulance a umožňuje zahájení diskuse o budoucí možné podobě tzv. krajských specializovaných center dětské a dorostové adiktologické ambulantní péče v ČR (viz Miovský a kol. 2014, str. 5–6).

Předkládaná aktuální přehledová studie by měla představovat, resp. představuje standardní součást analýz potřeb při budování infrastruktury služeb pro určitou specifickou skupinu klientů a pacientů, v tomto případě cílovou skupinu ambulantních služeb dětské a dorostové adiktologie.

Problematika analýzy služeb je standardně řešena také v rámci mezinárodního prostředí. Světová zdravotnická organizace (2006) uvádí potřebu hodnocení i konkrétní požadavky na sledovaná data. Odvolává se na potřebu analýzy v oblastech:

- mapování systému (struktura a kvalita systému),
- hodnocení potřebnosti adiktologických služeb, analýzu mezery mezi aktuálně dostupnými službami na jedné straně a potřebnými službami na straně druhé,
- systémové monitorování (spotřeba služeb, jejich návaznost, náklady),
- srovnávací výzkum (k zodpovězení politických otázek na národní úrovni).

Za významné datové zdroje jsou považovány především:

- populační indikátory (například dostupnost návykových látek a rozsah behaviorálních závislostí, data o škodlivých účincích látek a/nebo určitých druzích posuzovaného chování (behaviorální závislosti),
- indikátory vztažené ke službám, jejich místní a typové dostupnosti, charakteristikám cílových skupin, ale také výsledkům péče

Tento rámec je pak na úrovni jednotlivých států, včetně České republiky, dále rozpracován a uzpůsobován místním podmínkám a možnostem.

2 METODY

Přehledový článek je zaměřen na identifikaci veřejně dostupných datových zdrojů poskytujících údaje ohledně aktuálního užívání návykových látek v populaci dětí a mládeže 0–19 let a těhotných žen. Veřejně dostupné zdroje byly identifikovány na základě on-line rešerše pomocí internetového vyhledávače www.google.com. Jako klíčová slova byla použita slovní spojení vztahující se k prevalenci užívání návykových látek ve sledovaných populacích. V úvahu byly vzaty zdroje, které poskytují nejnovější údaje ohledně prevalence užívání návykových látek u dětí, mládeže a těhotných žen, které byly publikovány před maximálně 10 lety (rok 2009). Soustředili jsme se na národní a krajské výzkumné studie, průzkumy a závěrečné práce studentů. Při identifikaci datových zdrojů jsme se zaměřili na zdroje, které poskytují informace ohledně prevalence užívání návykových látek za posledních 30 dní, neboť je to vhodným ukazatelem aktuální situace ohledně užívání návykových látek. Kromě návykových látek jsme sledovali i prevalenci gamblingu a gamingu.

U populace dětí a mládeže 0–19 let jsme se soustředili především na školní populaci, ale také na specifické populace dětí a mládeže, jako jsou děti romské etnicity, děti navštěvující nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a děti umístěné ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy. Kromě prevalence užívání návykových látek u těhotných žen jsme zjišťovali i prevalenci fetálního alkoholového syndromu (FAS) v České republice.

Odhady počtu uživatelů legálních a nelegálních návykových látek byly provedeny na základě extrapolace dat ze školní studie ESPAD 2015. Údaje o prevalenci užívání návykových látek byly extrapolovány na celkový počet osob v populaci 14–19letých k 1. 1. 2017 dle Českého statistického úřadu (ČSÚ, 2018). Získaná data byla zaokrouhlena na celé stovky v případě užívání legálních drog a kopopí a na celé desítky v případě užívání nelegálních drog. U kokainu a injekčního užívání byla za kraje sledována pouze celoživotní

prevalence, extrapolované údaje se tedy vztahují pouze k celoživotnímu užívání zmíněných návykových látek.

3 DATOVÉ ZDROJE

3.1 Užívání návykových látek ve školní populaci

Mezinárodní a národní úroveň

Užívání alkoholu, tabáku a dalších návykových látek u dětí a mládeže sledují především dvě celonárodní studie – Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) a The Health Behavior in School-aged Children (HBSC). Jedná se o mezinárodní výzkumné studie zaměřené na školní populaci. Na prevalenci užívání tabákových výrobků mezi školní populací se speciálně zaměřuje mezinárodní studie Global Youth Tobacco Survey (GYTS).

ESPAD. Celoevropská studie ESPAD je zaměřená na hodnocení situace a jejího vývoje v oblasti užívání legálních i nelegálních návykových látek v populaci 16letých studentů. Studie je realizována každé 4 roky od roku 1995. V roce 2015 byla realizována šestá vlna sběru dat, které se zúčastnilo celkem 35 zemí. Národním koordinátorem projektu je v České republice Národní ústav duševního zdraví (NÚDZ) ve spolupráci s Národním monitorovacím střediskem pro drogy a závislosti (NMS). V České republice bylo v roce 2015 zapojeno do studie celkem 6 707 studentů z 208 škol a 309 tříd. Cílovou skupinu představovali studenti narození v roce 1999, tj. studenti 9. tříd ZŠ a 1. ročníků SŠ (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016). Studie se zaměřuje na zkušenosti s kouřením cigaret, užíváním alkoholu a dalších nelegálních látek (extáze, amfetaminů, metamfetaminů, kokainu, cracku, halucinogenů, heroinu, GHB, těkavých látek) a zneužívání léků bez lékařského předpisu (tranquilizérů, sedativ, anabolických steroidů, léků proti bolesti). Nově také sleduje užívání nových psychoaktivních látek a prevalenci hraní hazardních her (gambling) a hraní počítačových her a her na internetu (gaming). Studie dále zjišťuje vnímání dostupnosti návykových látek a věk prvního užití. Součástí je také sledování trendů v oblasti užívání návykových látek (ESPAD Group, 2016). Za Českou republiku poskytuje NMS na základě údajů ze studie ESPAD také analýzu regionů.

Na základě překvapivých výsledků studie ESPAD 2015 ohledně užívání návykových látek v České republice provedlo NMS v roce 2016 validizační studii podle stejné metodiky ESPAD. Validizační studie se zúčastnilo 115 škol a zahrnovala 5 364 studentů (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016).

Hlavní výsledky mezinárodní studie jsou shrnuté v publikaci ESPAD Report 2015 (ESPAD Group, 2016). Dílčí výsledky za Českou republiku jsou uvedené především v publikaci Zaostrěno, Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2015 (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016). Poslední dostupná data ohledně užívání návykových látek v krajích ČR jsou uvedeny ve Výzkumné zprávě Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), Výsledky průzkumu v České republice v roce 2011 (Chomynová, Csémy, Grolmusová & Sadílek, 2014).

HBSC. Mezinárodní průřezová studie HBSC se zaměřuje na zdraví a životní styl žáků základních škol ve věku 11, 13 a 15 let. Je coordi-

novaná Světovou zdravotnickou organizací (WHO) a uskutečňuje se v pravidelných čtyřletých intervalech od roku 1994. Poslední sběr dat probíhal ve školním roce 2013/2014 a do studie bylo zapojeno celkem 219 460 školáků ze 44 států Evropy a Severní Ameriky. Národním koordinátorem studie v České republice je Institut aktivního životního stylu Fakulty tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci. Za Českou republiku se zúčastnilo studie 14 136 žáků z 243 základních škol a víceletých gymnázií. Z hlediska užívání návykových látek sleduje studie zkušenosti s užíváním tabáku, alkoholu a konopí. Kromě návykových látek se dotazník zaměřuje na zdraví, stravovací zvyklosti, sexuální chování, násilné chování, pohybovou aktivitu a volný čas, vrstevníky, rodinu a školu a školní prostředí.

Výsledky mezinárodní studie jsou uvedené v publikaci Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being, Health behaviour in school-aged study: International report from the 2013/2014 survey (Inchley et al., 2016). Výsledky za Českou republiku a další země Visegrádské čtyřky a Ukrajinu jsou publikované v Mezinárodní zprávě o zdraví a životním stylu dětí a školáků (Gecková et al., 2016).

GYTS. Studie Global Youth Tobacco Survey (GYTS) monitoruje užívání tabákových výrobků a znalosti a postoje ohledně tabáku ve školní populaci ve věku 13–15 let. Studie je součástí Globálního systému sledování tabáku (GTSS). Koordinátorem studie je WHO ve spolupráci s Centrem pro kontrolu a prevenci nemocí (CDC). Realizátorem studie v České republice je Státní zdravotní ústav (SZÚ) za koordinace Ministerstva zdravotnictví. Poslední sběr dat se uskutečnil v roce 2016 a zapojilo se do něj celkem 3926 žáků 7. a 9. tříd ZŠ a víceletých gymnázií. Studie poskytuje data ohledně prevalence kouření cigaret a užívání dalších tabákových výrobků, informuje o pěti determinantách užívání tabáku, tj. dostupnost a cena, expozice pasivnímu kouření, zanechání kouření, vliv médií, reklamy a školních osnov.

Výsledky studie z roku 2016 lze najít v publikaci Czech Republic 2016 Country Report, Global Youth Tobacco Survey (GYTS) (Sovínová & Kostecká, 2016).

Krajská úroveň

Analýzu užívání návykových látek ve školní populaci v krajích ČR zpracovává pravidelně NMS na základě dat získaných ze studie ESPAD. Pro dosažení reprezentativnosti souboru pro regionální analýzu se vzorek studentů navyšuje. V roce 2011 byl celkový počet dotázaných na krajské úrovni 5 074 studentů (rok narození 1995) (Chomynová, Csémy, Grolmusová & Sadílek, 2014).

Společnost A Kluby ČR pravidelně realizuje průzkum Mládež a drogy v Jihomoravském kraji. Při posledním sběru dat v roce 2014 bylo osloveno celkem 3 223 studentů ve věku 11–19 let ze 33 základních a středních škol v kraji (A Kluby ČR, o.p.s., 2014).

Přehled ohledně užívání návykových látek v jednotlivých základních a středních školách České republiky poskytují často také bakalářské a diplomové práce studentů pregraduálních oborů.

Shrnutí hlavních výsledků celonárodních školních studií i menších průzkumů ohledně užívání návykových látek a gamblingu a ga-

mingu poskytuje každoročně Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice a Výroční zpráva o hazardním hraní v České republice, které zpracovává NMS.

3.2 Užívání návykových látek ve specifických skupinách populace dětí a mládeže

Užívání drog u dětí romské etnicity

V roce 2010 byla pro Agenturu pro sociální začleňování v romských lokalitách zpracována „Metodika výzkumu užívání návykových látek mezi mládeží v sociálně vyloučených lokalitách“ zaměřená na romské lokality v Brně. Součástí Metodiky bylo dotazníkové šetření mezi žáky 6.–9. tříd základních škol, do kterého bylo zapojeno 117 žáků ve věku 12–17 let (80 % žáků romské etnicity) (SocioFactor, s.r.o., 2010).

Užívání drog u dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

V roce 2014 byl realizován celonárodní průzkum zaměřený na životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Studii koordinovala Katedra psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve spolupráci se sdružením Neposeda. Celkem se průzkumu zúčastnilo 499 klientů nízkoprahových zařízení a ve věku 11–19 let a 450 žáků základních a středních škol ve věku 11–17 let. Zkušenosti s návykovými látkami byly testovány pomocí nástroje VRCHA (Výskyt rizikového chování u adolescentů). Průzkum se zaměřuje na užívání alkoholu, tabáku a marihuany (Zemanová & Dolejš, 2015).

Užívání drog u dětí ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy

Prevalenci užívání návykových látek a hazardního hraní u dětí v diagnostických ústavech v České republice zpracovala v roce 2016 v rámci bakalářské práce Kovaříková (2016). Šetření probíhalo v libereckém a plzeňském dětském diagnostickém ústavu a v pražském a ostravském diagnostickém ústavu pro mládež. Cílovou skupinou byly děti a mládež ve věku 11–18 let a celkem se do výzkumu zapojilo 72 respondentů. Kromě zjištění prevalence užívání návykových látek autorka dále porovnávala výsledky s daty získanými během studie ESPAD (Kovaříková, 2016). Šimková (2013) zpracovala v rámci bakalářské práce průzkum zkušeností dětí z dětských domovů s legálními i nelegálními návykovými látkami. Studie probíhala v 5 dětských domovech ve Středočeském kraji a zúčastnilo se jí 48 dětí ve věku 11–16 let.

3.3 Užívání návykových látek u těhotných žen a žen po porodu

Užívání návykových látek včetně alkoholu a tabáku v těhotenství sleduje Ústav zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS ČR). Poslední dostupné údaje jsou z roku 2015. Výsledky jsou shrnuty v publikaci Rodička a novorozencek 2014–2015 (ÚZIS ČR, 2017c).

Bakalářská práce Olgy Jakubíkové (2017) se zaměřovala na užívání alkoholu a tabáku v těhotenství. Cílem její práce bylo zjistit kromě

prevalence užívání alkoholu a tabáku i informovanost a povědomí těhotných žen o užívání návykových látek v těhotenství a zjistit jejich zdravotní gramotnost. Dotazníkové šetření se zúčastnilo celkem 120 těhotných žen navštěvujících fyziologickou perinatální poradnu ve Fakultní nemocnici v Motole.

Výskyt fetálního alkoholového syndromu (FAS) sleduje v České republice ÚZIS. V publikaci Vrozené vady u narozených v roce 2013–2014 je diagnóza FAS Q86.0 – Alkoholový syndrom plodu (dysmorfni) vedena pod diagnózou Q86 – vrozené malformační syndromy způsobené známými zevními příčinami, nezařazené jinde. Poslední dostupná data za kraje jsou z roku 2014 (ÚZIS ČR, 2017a).

4 PREVALENCE UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK U DĚTÍ 0–19 LET A U TĚHOTNÝCH ŽEN

4.1 Užívání návykových látek ve školní populaci

Tabák. Dle studie ESPAD 2015 si za posledních 30 dní zapálilo cigaretu celkem 30 % studentů. Denní kouření bylo zjištěno celkem u 16 % studentů a silné kouření (11 a více cigaret denně) u 4 % studentů (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016; ESPAD Group, 2016). Ve validizační studii ESPAD 2016 potvrdilo užívání cigaret za posledních 30 dní 27 % studentů, 12,9 % studentů kouří denně a 4,1 % jsou silnými kuřáky (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016).

Dle výsledků HBSC studie se denní kouření týká celkem 2 % třináctiletých studentů a 9 % patnáctiletých studentů. Alespoň jednou týdně si zapálí cigaretu 1 % jedenáctiletých dívek a 2 % chlapců, 4 % třináctiletých dívek a chlapců a 16 % patnáctiletých dívek a 11 % chlapců (Gecková et al., 2016; Inchley et al., 2016).

Dle výsledků studie GYTS za posledních 30 dní užilo tabákové výrobky 19,2 % studentů, 15,2 % studentů kouřilo cigarety, 9,1 % studentů kouřilo jiné tabákové výrobky a 4,7 % studentů užilo bezdýmny tabák. Celkem 5,8 % studentů kouřilo za posledních 30 dní 20 a více dní. Více než polovina studentů (57,1 %) vykazovala známky závislosti na tabáku (Sovínová & Kostecká, 2016).

Alkohol. Dle ESPAD 2015 pilo za posledních 30 dní alkohol 68 % studentů a 15 % studentů bylo intoxikováno alkoholem. Pití 5 a více sklenic alkoholu při jedné příležitosti přiznalo celkem 42 % dotázaných, přičemž 12 % uvedlo pití nadměrných dávek třikrát a častěji ve sledovaném měsíci (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016; ESPAD Group, 2016). Dle validizační studie ESPAD 2016 pilo 5 a více sklenic alkoholu při jedné příležitosti za posledních 30 dní 40 % studentů a 12 % tak učinilo 3krát a častěji za poslední měsíc (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016).

Dle studie HBSC pijí alkohol nejméně jednou týdně 4 % jedenáctiletých dívek a 5 % chlapců, 5 % třináctiletých dívek a 9 % chlapců a 14 % patnáctiletých dívek a 20 % chlapců (Gecková et al., 2016; Inchley et al., 2016).

Konopné látky. Dle ESPAD 2015 užilo za posledních 30 dní konopné látky 13 % studentů (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016; ESPAD Group, 2016). Validizační studie ESPAD 2016 identifikovala

10,2 % studentů, kteří uvedli užití konopí v posledních 30 dnech (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016).

Z HBSC studie vyplývá, že konopí užilo za posledních 30 dní 7 % patnáctiletých dívek a 8 % chlapců (Gecková et al., 2016; Inchley et al., 2016).

Další návykové látky. Dle ESPAD 2015 užilo za posledních 30 dní nějakou návykovou látku 13,4 % studentů. Jinou než konopnou látku užilo za posledních 30 dní 1,8 % studentů. Extázi za posledních 30 dní užilo 0,6 % studentů, pervitin a amfetaminy 0,4 % studentů, kokain 0,3 % studentů, LSD 0,8 % studentů, halucinogenní houby 0,4 % studentů, anabolické steroidy 0,8 % studentů a těkavé látky 1 % studentů. Celoživotní prevalence užívání trankvilizérů a sedativ je u studentů 16 %. Nové psychoaktivní látky užilo za posledních 12 měsíců 4 % studentů (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016; ESPAD Group, 2016). Ve validizační studii ESPAD 2016 se objevily podobné výsledky, extázi za posledních 30 dní vyzkoušelo 0,8 % studentů, pervitin a amfetaminy 0,4 % studentů, kokain 0,3 % studentů, heroin a jiné opiáty 0,2 % studentů, LSD 0,7 % studentů, halucinogenní houby 0,4 % studentů, anabolické steroidy 0,6 % studentů a těkavé látky 1,8 % studentů (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016).

Gambling a gaming. Dle ESPAD 2015 strávili studenti ze sledovaných sedmi dní na internetu průměrně 6,2 dne. Na sociálních sítích trávilo za posledních 7 dní 4 a více dní 83 % školáků, 42 % se pravidelně věnovalo vyhledávání informací a surfování na internetu a 28 % se pravidelně zabývalo stahováním hudby, filmů apod. Celkem 26 % studentů strávilo za posledních 7 dní 4 a více dní na internetu hraním on-line her, 3 % studentů strávili stejný čas on-line hraním o peníze a 11 % se pravidelně věnovalo on-line nakupování nebo prodávání věcí. Hazardnímu hraní se za posledních 12 měsíců věnovalo 9 % studentů, z nichž 5 % uvedlo, že hraním o peníze se zabývají minimálně dvakrát za měsíc nebo častěji (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016; ESPAD Group, 2016). Dle validizační studie ESPAD 2016 se hraní hazardních her za posledních 12 měsíců věnovalo 11 % studentů, přičemž 2,4 % uvedlo hraní o peníze dvakrát týdně nebo častěji. Na základě výsledků screeningové škály Lie/bet bylo identifikováno celkem 8 % studentů (3,9 % z těch, kteří uvedli hraní hazardních her v posledních 12 měsících), kteří byli v riziku vzniku problémového hráčství. Pomocí druhého použitého dotazníku zaměřeného na výskyt problémového hráčství (Consumption Screen for Problem Gambling) bylo identifikováno 7,1 % studentů (11,4 % chlapců, 1,8 % dívek), kteří se nacházeli v kategorii rizika v souvislosti s hraním hazardních her, z nichž 4,1 % respondentů se nacházelo v kategorii vysokého rizika (Chomynová, Csémy & Mravčík, 2016).

Užívání návykových látek na krajské úrovni

Prevalence užívání návykových látek u dětí 0–19 let v jednotlivých krajích ČR je uvedena v Tabulce 1 a Tabulce 2.

4.2 Užívání návykových látek ve specifických skupinách populace dětí a mládeže

Užívání drog u dětí romské etnicity

Dle dotazníkového šetření realizovaného v rámci „Metodiky výzkumu užívání návykových látek mezi mládeží v sociálně vyloučených lokalitách“ užilo za posledních 30 dní tabákové výrobky celkem 40,6 % žáků, z nichž 25,4 % kouří denně a z toho 17 % kouří denně 6 a více cigaret. Alkohol za posledních 30 dní pilo 52,1 % žáků, z toho 21,3 % 5krát a vícekrát za poslední měsíc. Konopné látky za posledních 30 dní užilo celkem 18,8 % žáků. Zkušenost s inhalováním toluenu, ředidla nebo lepidla má za posledních 30 dní 1,7 % žáku. Heroin, pervitin nebo extázi užilo vícekrát za život 1,8 % žáků (SocioFactor, s.r.o., 2010).

Užívání drog u dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Dle autorů studie „Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež aneb jak se liší od normálních adolescentů?“ pilo za posledních 30 dní alkohol 44,6 % dotázaných ve věku 11–15 let a 72,66 % ve věku 16–19 let. Opilost spojenou s problémy s chůzí, mluvením, zvracením, amnézií za posledních 30 dní uvedlo 16,18 % 11–15letých a 29,50 % 16–19letých. Cigarety za posledních 30 dní kouřilo 47,48 % 11–15letých a 74,10 % 16–19letých. Více než 5 cigaret denně kouřilo 37,77 % 11–15letých a 59,71 % 16–19letých. Dle výsledků studie převyšují klienti NZDM ve věku 11–15 let školní populaci dětí ve všech sledovaných hodnotách. Obdobně jsou na tom klienti NZDM ve věku 16–19 let, kteří kromě položky pití alkoholického nápoje za posledních 30 dní taktéž převyšují běžnou dospívající populaci (Zemanová & Dolejš, 2015). "

Užívání drog u dětí ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy

Z práce Kovaříkové (2016), která se zabývala užíváním návykových látek u dětí v diagnostických ústavech, vyplývá, že za posledních 30 dní si zapálilo cigaretu celkem 90,3 % dotázaných. Denní kouření se za posledních 30 dní týkalo 70,9 % dotázaných a 30,6 % uvedlo, že vykouřilo více než 10 cigaret denně. Alkohol za posledních 30 dní konzumovalo celkem 67,1 % dotázaných, z toho 4,5 % 10krát a vícekrát za poslední měsíc. Konzumaci pěti a více sklenic alkoholických nápojů při jedné příležitosti alespoň jedenkrát za poslední měsíc přiznalo 55,9 % dětí, z toho celkem 4,5 % dotázaných uvedlo, že se tak stalo nejméně 10krát za sledovaný měsíc. Užití konopných látek za posledních 30 dní bylo zjištěno u 53,5 % dotázaných, z nichž 10,5 % udalo užití nejméně 11krát. Pervitin užilo za posledních 30 dní 5,6 %, extázi 2,8 % a kokain 2,8 % dotázaných. S opiáty má zkušenost 18,8 % dotázaných, z nichž všichni jsou z jednoho sledovaného zařízení. Sedativa a léky na uklidnění užilo za posledních 30 dní 1,4 % dotázaných. S halucinogenními houbami mělo za posledních 30 dní zkušenost 12,5 % dotázaných, s LSD 9,7 % a s jinými přírodními halucinogeny 1,4 % dětí. S těkavými látkami má za posledních 30 dní zkušenost 4,2 % dotázaných. Nové psychoaktivní látky užilo za posledních 30 dnů 2,8 % dotázaných a anabolické steroidy 1,4 % dotázaných. Hazardní hry hrálo za posledních 30 dní 9,7 % dotázaných, kurzové sázky se týkaly 5,6 % dotázaných a hazardní hraní na internetu 6,9 % dotázaných

Kraj	Tabák	Alkohol 6krát a vícekrát	Konopí	Extáze	Pervitin a amfetaminy	Heroin a jiné opiáty
Hl. m. Praha	43,5	31,0	20,1	0,2	0,4	1,0
Středočeský	41,6	32,4	13,4	0,2	0,0	0,0
Jihočeský	47,8	34,1	13,2	0,3	0,6	0,6
Plzeňský	37,6	31,0	15,3	0,3	0,7	0,0
Karlovarský	53,1	23,0	18,7	0,4	0,0	0,0
Ústecký	43,0	24,2	15,1	0,8	1,1	0,0
Liberecký	45,0	24,6	18,8	0,3	0,6	0,6
Královéhradecký	38,2	23,0	14,0	0,0	1,1	0,4
Pardubický	37,7	25,4	10,0	0,0	0,0	0,0
Vysočina	42,5	33,8	13,0	0,6	1,8	0,6
Jihomoravský	44,8	24,1	14,6	0,8	0,0	0,3
Olomoucký	43,9	24,2	17,3	0,3	0,0	0,3
Zlínský	43,4	25,5	13,1	0,0	1,2	0,6
Moravskoslezský	37,8	18,5	13,5	0,7	0,5	0,7

Tabulka 1 | Prevalence užívání alkoholu, tabáku a dalších návykových látek za posledních 30 dní (%)
Zdroj: (Chomynová, Csémy, Grolmusová & Sadílek, 2014)

Kraj	LSD	Halucinogenní houby	Kokain	Anabolické steroidy
Hl. m. Praha	7,9	6,5	2,2	0,4
Středočeský	4,0	4,7	0,0	0,9
Jihočeský	5,0	10,0	1,6	1,2
Plzeňský	4,3	6,3	1,0	0,0
Karlovarský	5,1	7,1	1,2	0,8
Ústecký	4,3	5,1	1,1	0,5
Liberecký	5,3	7,9	0,6	0,3
Královéhradecký	3,2	6,0	1,1	0,4
Pardubický	2,4	4,8	0,0	0,3
Vysočina	5,1	9,3	1,5	0,9
Jihomoravský	3,3	5,2	0,8	0,8
Olomoucký	5,8	7,0	0,6	0,9
Zlínský	6,1	6,9	0,6	0,3
Moravskoslezský	4,8	8,2	1,0	0,7

Tabulka 2 | Celoživotní prevalence užívání nelegálních návykových látek (%)
Zdroj: (Chomynová, Csémy, Grolmusová & Sadílek, 2014)

(Kovaříková, 2016). Šimková (2014) se zabývala zkušenostmi s užíváním návykových látek u dětí a mladistvých umístěných v dětských domovech. Z výsledků vyplývá se za posledních 30 dní má zkušenost s alkoholem celkem 26,1 % dotázaných, s tabákovými výrobky 50 % dětí a s konopnými látkami 0,48 % dotázaných.

4.3 Prevalence užívání návykových látek u těhotných žen

V roce 2015 bylo v České republice podle Ústavu zdravotnických informací a statistiky (ÚZIS ČR) evidováno celkem 7480 žen, které v průběhu těhotenství kouřily, 23 žen uvedlo užívání alkoholu

a 98 užívání drog. Kombinace kouření a pití alkoholu byla zjištěna u 27 žen, 238 žen uvedlo kombinaci kouření a užívání drog, 1 žena uvedla kombinaci alkohol a drogy a 16 žen uvedlo kombinaci kouření, alkohol a drogy (ÚZIS ČR, 2017c).

Jakubíková (2017) se zabývala užíváním alkoholu a tabákových výrobků u těhotných žen. Celkem 13 % žen uvedlo, že během těhotenství kouřilo, z nichž 20 % kouřilo 5–10 cigaret denně. Alkohol během těhotenství konzumovalo 70 % žen, z nichž 5 % odpovědělo, že pily alkohol 1–2krát týdně. Zkušenost s jinými návykovými látkami mělo v těhotenství 23 % žen. Z nich 71 % uvedlo užití konopných látek, 18 % užití pervitinu a 11 % žen užilo halucinogenní houby, LSD nebo extázi.

Dle statistik ÚZIS se v České republice v roce 2014 vyskytly celkem 3 případy živě narozených s diagnózou Q86 – vrozené malformační syndromy způsobené známými zevními příčinami, nezařazené jinde, pod kterou spadá diagnóza Q86.0 – Alkoholový syndrom plodu (dysmorfni). Dle kraje bydliště dítěte se po jednom případě objevila tato diagnóza v Libereckém kraji, na Vysočině a v Moravskoslezském kraji. Incidence této diagnózy je 0,27/10 000 živě narozených (ÚZIS ČR, 2017a).

5 ODHADY POČTU UŽIVATELŮ JEDNOTLIVÝCH NÁVYKOVÝCH LÁTEK VZHLEDEM K POČTU AMBULANTNĚ LÉČENÝCH

Odhady počtu současných uživatelů alkoholu, tabáku a dalších návykových látek jsou uvedené v Tabulce 3 a Tabulce 4. Z údajů vyplývá, že v České republice je v populaci 14–19letých až 44 600 silných kuřáků tabáku (11 a více cigaret denně) a 114 400 osob, které nadměrně pijí alkohol (5 a více sklenic 3krát a vícekrát za posledních 30 dní). Co se týče nelegálních drog, opakovaně užívá konopí (6krát a vícekrát v posledních 12 měsících) 63 500 mladých lidí, pervitin užívá 2 750 osob a heroin a jiné opiáty 2 100 osob. U kokainu a injekčního užívání byla za kraje sledována pouze celoživotní prevalence. Ze získaných údajů vyplývá, že užívání kokainu se týkalo celkem 5 070 osob a injekční užívání 3 460 mladých lidí.

V roce 2016 bylo v České republice v ambulancích psychiatrických zařízení evidováno celkem 1407 dětí a dospívajících užívajících psychoaktivní látky. Z toho 92 dětí ve věku 0–14 let a 1315 dospívajících ve věku 15–19 let. Z věkové skupiny 0–14 let bylo v ambulancích psychiatrických zařízení nejvíce dětí evidováno pro užívání alkoholu (36), kanabinoidů (20) a opiátů (13). Ve věkové skupině 15–19 let nejvíce dospívajících navštěvovalo psychiatrické ambulancní zařízení pro užívání konopí (401), stimulancií (363) a alkoholu (212) (ÚZIS ČR, 2017b).

6 DISKUZE A SHRUTÍ

Cílem tohoto přehledového článku bylo představit přehled běžně dostupných veřejných zdrojů poskytujících data ohledně užívání návykových látek u dětí a dospívajících a těhotných žen a kalkulace prevalenčních odhadů současných mladých uživatelů návykových látek. Přehled vznikl na podkladě analýzy užívání návykových látek u dětí a mladistvých pro potřeby plánování sítě ambulancní péče pro tuto specifickou věkovou cílovou skupinu a pro rozvíjející se diskusi o její budoucí podobě a profilaci (Mioviský & Popov, 2016).

Poměrně přehledná je situace ohledně užívání návykových látek ve školní populaci. Česká republika je dlouhodobě zapojená do mezinárodních studií ESPAD, HBSC a GYTS, které přináší cenná data o zkušenostech žáků a studentů s návykovými látkami. Výhodou zmíněných studií je mezinárodní srovnání zejména s evropskými zeměmi. Detailní přehled ohledně užívání širokého spektra návykových látek pak poskytuje především studie ESPAD. Kromě užívání návykových látek se zaměřuje i na nelátkové závislosti – hraní hazardních her a hraní her. Vysokou přesnost výsledků dokazuje i v roce 2016 realizovaná validizační studie ESPAD, která přinesla

obdobné výsledky. Studie ESPAD také jako jediná poskytuje analýzu užívání návykových látek v krajích ČR, kterou zpracovává NMS.

Ze shrnutí prevalence užívání návykových látek ve sledovaných populacích dle uvedených zdrojů vyplývá, že především užívání tabáku, alkoholu a konopných látek je mezi českou mládeží stále problematické. V celoživotním užívání těchto tří látek je Česká republika na prvním místě ze všech sledovaných zemí ESPAD. Této skutečnosti nahrává i vysoká subjektivně vnímaná dostupnost návykových látek ze strany dětí a mládeže (Mravčík, 2017). Vysoko nad průměrem je také celoživotní prevalence užívání trankvilizérů a sedativ, kde se Česká republika řadí s 16 % na druhé místo hned po sousedním Polsku (17 %). Co se týče užívání tabákových výrobků a alkoholu za posledních 30 dní, mají čeští studenti oproti studentům z jiných zemí stále nadprůměrné zkušenosti (ESPAD Group, 2016).

Výhodou studie HBSC je širší věková kategorie zkoumané populace. Na rozdíl od studie ESPAD, která se zaměřuje na 16leté studenty, poskytuje HBSC studie údaje ohledně užívání návykových látek u žáků ve věku 11, 13 a 15 let. Spíše než na užívání návykových látek se ale soustředí celkově na zdraví a životní styl žáků. Ze zkoumaných návykových látek se zaměřuje pouze na alkohol, tabák a konopné látky. Podrobný přehled ohledně prevalence užívání tabákových výrobků ve školní populaci přináší studie GYTS, která rovněž umožňuje mezinárodní srovnání a zaměřuje se na žáky ve věku 13–15 let.

Co se týče zdrojů dat ohledně užívání návykových látek ve specifických skupinách populace, zde je situace o něco méně přehledná. Dle našich znalostí neexistuje žádná systematická studie na národní úrovni mapující užívání návykových látek u dětí a mládeže se sklony k rizikovému chování. Během vyhledávání datových zdrojů jsme identifikovali celkem tři studie, které se zaměřují na užívání návykových látek u dětí, které mohou být více ohroženy rizikovým chováním. Jedná se o studie zaměřené na děti romského původu, děti navštěvující nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a děti umístěné ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy. Poměrně významným zdrojem dat, zvláště pro poslední zmíněnou populaci, jsou závěrečné kvalifikační práce studentů různých oborů, kteří se touto problematikou zabývají. Nevýhodou těchto bakalářských a diplomových prací je ale často malý výzkumný soubor a nepravděpodobnostní metody výběru, které zamezují zobecnitelnosti závěrů. Nedostatek kvalitních studií, které by se touto problematikou zabývaly, může být způsoben jednak tím, že v případě dětí romské etnicity se jedná o poměrně těžko dosažitelnou populaci, a jednak neochotou vedoucích pracovníků diagnostických ústavů a dětských domovů o analýzu jejich zařízení. Systematické zmapování užívání návykových látek v těchto specifických populacích by napomohlo k objasnění situace a aplikaci preventivních opatření a dalších intervencí. Zejména v případě dětí umístěných ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy tušíme, že situace ohledně užívání návykových látek může být daleko závažnější než v běžné populaci stejně starých dětí.

Při porovnání výsledků školní populace zkoumané v rámci ESPAD 2015 s romskými dětmi mají děti romské etnicity větší zkušenosti s užíváním tabáku za posledních 30 dní a s denním kouřením. Užívání alkoholu bylo naopak za posledních 30 dní častější u školní

	Silní kuřáci tabáku (11 a více cigaret denně za posledních 30 dní)	Nadměrné pití (5 a více sklenic alkoholu 3x a vícekrát za posledních 30 dní)	Opakované užití konopných látek (6x a vícekrát v posledních 12 měsících)
Hl. m. Praha	5 600	13 600	7 700
Středočeský	5 000	16 200	6 900
Jihočeský	3 600	10 100	4 000
Plzeňský	1 600	5 500	3 100
Karlovarský	1 700	3 600	4 900
Ústecký	5 200	9 200	5 200
Liberecký	2 000	4 400	2 900
Královéhradecký	1 600	4 200	2 700
Pardubický	2 100	5 700	1 900
Vysočina	1 700	7 000	3 200
Jihomoravský	4 300	10 600	7 200
Olomoucký	3 100	7 300	4 900
Zlínský	2 700	7 100	3 100
Moravskoslezský	4 400	9 900	5 800
Celkem ČR	44 600	114 400	63 500

Tabulka 3 | Extrapolované odhady uživatelů tabáku, alkoholu a konopí v populaci 14–19 let

	Metamfetamin (za posledních 30 dní)	Kokain (celoživotní prevalence)	Heroin a jiné opiáty (za posledních 30 dní)	Injekční užívání (celoživotní prevalence)
Hl. m. Praha	220	1 190	540	220
Středočeský	0	0	0	640
Jihočeský	210	550	210	410
Plzeňský	200	290	0	0
Karlovarský	0	190	0	130
Ústecký	510	510	0	230
Liberecký	150	150	150	70
Královéhradecký	260	260	100	100
Pardubický	0	0	0	80
Vysočina	500	410	170	250
Jihomoravský	0	480	180	480
Olomoucký	0	200	100	300
Zlínský	370	190	190	90
Moravskoslezský	330	650	460	460
Celkem ČR	2 750	5 070	2 100	3 460

Tabulka 4 | Extrapolované odhady uživatelů nelegálních drog v populaci 14–19 let

populace. Častější zkušenosti s konopnými látkami měly romské děti. Zkušenosti s užíváním těkavých látek byly u obou populací srovnatelné. Při tomto srovnání je však důležité mít na paměti, že srovnávaná studie se metodicky liší od studie ESPAD 2015. U dětí navštěvujících nízkoprahová zařízení pro děti a mládež provedli srovnání se školní populací sami autoři. Zjistili, že kromě konzumace alkoholu za posledních 30 dní ve věkové skupině 16–19 let překračovaly děti z nízkoprahových zařízení běžnou populaci ve všech sledovaných hodnotách (Zemanová & Dolejš, 2015). Rovněž Kovaříková (2016), která se zabývala užíváním návykových

látek u dětí z diagnostických ústavů, provedla srovnání se školní populací ESPAD 2011. V rámci její studie se potvrdila hypotéza, že děti umístěné do diagnostických ústavů užívají návykové látky častěji než obecná populace.

Ohledně užívání návykových látek u těhotných žen je situace ještě nepřehlednější než v předchozích případech. Autorům se nepodařilo najít žádný relevantní zdroj informací, který by se touto problematikou zabýval. Data, která zveřejňuje ÚZIS, se nejeví jako správná, což je pravděpodobně zapříčiněno nedostatečným sle-

dováním užívání návykových látek v této populaci a neochotou rodiček užívání drog přiznat. Dílčím zdrojem informací jsou u této populace opět studentské závěrečné kvalifikační práce. Z práce autorky Jakubíkové (2017) vyplývá, že kouření cigaret i konzumace alkoholu jsou mezi ženami rozšířené, i když v případech alkoholu se jednalo často spíše o takzvané příležitostné pití méně než jednou týdně. Téměř čtvrtina žen také přiznala konzumaci nelegálních návykových látek, z nichž nejčastější byla konzumace konopných látek.

V rámci užívání návykových látek v těhotenství jsme sledovali i výskyt fetálního alkoholového syndromu. Poslední statistické údaje jsou z roku 2014 a poskytuje je ÚZIS. Data jsou sice průběžně sbírána, ale v potřebném rozsahu a časovém rámci nejsou rutinně publikována.

Vzhledem k prvotnímu účelu článku jsme se zaměřili i na prevalenceční odhady dětí užívajících návykové látky. Pro tyto účely jsme se zaměřili na indikátory, ze kterých vyplývá potřeba intervence ze strany dětských adiktologických ambulancí. V případech užívání kokainu a injekčního užívání byly k dispozici za kraje pouze údaje na úrovni celoživotního užívání, které nám nedávají žádnou informaci o aktuálních uživatelích těchto návykových látek. Srovnání počtu dětí a mladistvých, kteří byli léčeni pro užívání návykových látek v roce 2016 v ambulantních psychiatrických ambulancích, a odhadovaných problematických uživatelů návykových látek na základě ESPAD 2015 ukazuje na naprosto nedostatečnou kapacitu těchto zařízení. Děti, které by už nyní potřebovaly intervenci ohledně užívání návykových látek, je mnohonásobně více, než kolik jich bylo léčených v roce 2016.

Pokud srovnáme zjištění Miovského a kol. (2014) se závěry provedené analýzy, můžeme konstatovat, že vysoká potřebnost zabezpečit specializovanou adiktologickou ambulantní a intenzivní ambulantní péči pro děti a dorost stále trvá a tuto existující potřebu nelze uspokojit pouze v rámci současného systému služeb, které kapacitně nemohou existující potřebu saturovat (viz též Miovský & Popov, 2016). Lze se domnívat, že tento stav může vést k určitému zúženému pohledu různých aktérů, a to vzhledem k chybějícímu nadhledu posuzování místní situace.

V rámci připravovaného posledního čísla časopisu Adiktologie v preventivní a léčebné praxi, které bude kompletně věnováno dětské péči (APLP 04/2018 v přípravě) jsou představovány různé služby pro cílovou skupinu matek a dětí/mladých lidí ve věku do 19 let. Budou zde diskutovány aktuální vývojové trendy, včetně přístupu ke kontinuální práci na úrovni rodička–novorozenec, zdůrazňování sociálního kontextu problémů a v neposlední řadě důraz na preventivní aktivity a ambulantní péči, respektive nastavení jejího vhodného rozhraní k péči lůžkové. To víceméně též postupně ukazují některé klinické práce (např. Chládková & Miovský, 2016) a je patrné, že náročnost a specifika této klientely budou stále více vyžadovat týmovou práci a schopnost integrovat různé, konkrétním pacientům na míru upravené terapeutické postupy aplikující interdisciplinární perspektivu a case management. Také zde se ukazuje potřeba jednotného přístupu k datovým zdrojům, které umožňují efektivní řízení služeb.

Na závěr diskuze je třeba uvést, že cílem práce nebyla systematická rešerše všech běžně dostupných veřejných zdrojů dat, ale spíše

přehled snadno dohledatelných aktuálních zdrojů. Práce tudíž nemusí být zcela vyčerpávající.

7 ZÁVĚR

Přehledový článek nabízí přehled veřejně dostupných zdrojů dat poskytujících informace o užívání návykových látek u dětí, mladistvých a těhotných žen, výčet aktuálních zkušeností sledovaných populací s návykovými látkami a prevalenceční odhady problematického užívání návykových látek mezi dětmi a dospívajícími.

Z mezinárodního srovnání vyplývá zejména potřeba akutního řešení situace ohledně užívání alkoholu, tabáku a konopí u mladistvých. Výsledky také poukazují na potřebu primární prevence, a to především větší dostupnost selektivní a indikované prevence. Zvláštní pozornost ohledně užívání návykových látek by nadále měla být věnována dětem romské etnicity a dětem umístěným do zařízení pro výkon ústavní výchovy. Data ohledně užívání návykových látek v těchto specifických populacích jsou zatím roztržitá a chybí relevantní reprezentativní studie. To samé platí v případě údajů o užívání návykových látek u těhotných žen.

Prevalenceční odhady problematických uživatelů návykových látek nejsou příznivé a indikují větší potřebu a dostupnost specializované ambulantní adiktologické péče pro děti a dospívající.

Role autorů | Gabriela Rolová zpracovala rešerši datových zdrojů a připravila první verzi rukopisu. Michal Miovský vedl projekt, jehož součástí bylo provedení také této studie, inicioval vznik článku a podílel se na přípravě rukopisu. Miroslav Barták se podílel na rešerši datových zdrojů a navrhl strukturu první verze rukopisu. Všichni autoři se podíleli na vytvoření finální verze textu.

Konflikt zájmů | Autoři nedeklarují žádný střet zájmů.

LITERATURA / REFERENCES

- A Kluby ČR o.p.s. (2014). Statistika Mládež a drogy JMK 2014. Retrieved from: https://akluby.cz/wp-content/uploads/2018/04/DrogyAMladez-Vyzkum_2014-JMK.pdf
- Chomynová, P., Csémy, L., Grolmusová, L., & Sadílek, P. (2014). Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky průzkumu v České republice v roce 2011. Praha: Úřad vlády ČR.
- Chomynová, P., Csémy, L., & Mravčík, V. (2016). Zaostřeno. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2015. Praha: Úřad vlády ČR
- Český statistický úřad [ČSÚ]. (2018). Věkové složení obyvatelstva – 2017. Retrieved 10. 7. 2018 from <https://www.czso.cz/csu/czso/vekove-slozeni-obyvatelstva-2017>
- ESPAD Group. (2016). ESPAD report 2015: Results from the European school survey project on alcohol and other drugs. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gecková, A. M., Dankulinová, Z., Sigmundová, D., & Kalman, M. (2016). Mezinárodní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků na základě výzkumu studie Health Behaviour in School-Aged Children realizované v roce 2014. Česká republika, Slovenská republika, Maďarsko, Ukrajina a Polsko. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Chládková, N. & Miovský, M. (2016). Adolescentní pacientka užívající návykové látky komorbidní s mentální bulimií: klinická kazuistická studie. *Adiktologie*, 16(4), 360-367.
- Inchley, J., Currie, D., Young, T., Samdal, O., Torsheim T., Augustson, L. ... & Barnekow, V. (2016). Health policy for children and adolescents, no. 7. Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: International report from the 2013/2014 survey. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe
- Jakubíková, O. (2017). Návykové látky v těhotenství (alkohol, tabák) (Diplomová práce). Praha, Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN. Vedoucí závěrečné práce Mgr. Lenka Šťastná, Ph.D.
- Kovaříková, V. (2016). Užívání návykových látek a hazardní hraní u dětí v diagnostických ústavech v České republice (Bakalářská práce). Praha, Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN. Vedoucí závěrečné práce Mgr. Barbora Drbohlavová.
- Mravčík, V., Chomynová, P., Grohmannová, K., Janíková, B., Tion Leštinová, Z., Rous, Z., ... & Vopravil, J. (2017). Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2016. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Mioviský, M. & Popov, P. (2016). Evaluace přípravy a procesu pilotního projektu ambulance dětské a dorostové adiktologie. *Adiktologie*, 16(4), 292–318.
- Mioviský, M., Šťastná, L. & Popov, P. (2016). Model struktury programu a činnosti ambulance dětské a dorostové adiktologie. *Adiktologie*, 16(4), 330–341.
- Mioviský, M. & Popov, P. (2016). Dětská a dorostová adiktologie na prahu emancipace? *Adiktologie*, 16(4), 272–279.
- Mioviský, M., Šťastná, L., Školníková, M., Čablová, L. & Miklíková, S. (2014). Analýza potřeb dětí a mladistvých z hlediska užívání návykových látek a souvisejícího rizikového chování v kontextu institucionální sítě služeb na území hl. města Prahy a Středočeského kraje – Závěrečná zpráva z výzkumu. Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze: Praha.
- SocioFactor, s.r.o. (2010). Metodika výzkumu užívání návykových látek mezi mládeží v sociálně vyloučených lokalitách – pilotní šetření. Retrieved from: www.socialni-zaclenovani.cz/.../ostatni/metodika...navykovych...mezi.../download
- Sovinová, H., & Kostecká, L. (2016). Czech Republic 2016 Country Report Global Youth Tobacco Survey (GYTS). Retrieved from: http://www.szu.cz/uploads/documents/czpz/zavislosti/koureni/Country_Report_2016_GYTS.1.2018.pdf
- Šimková, T. (2013). Analýza rizikových faktorů užívání návykových látek u dětí z dětských domovů ve Středočeském kraji měřených pomocí dotazníku SURPS (Bakalářská práce). Praha, Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN. Vedoucí závěrečné práce Mgr. Lenka Šťastná, Ph.D.
- Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [ÚZIS ČR]. (2017a). Vrozené vady u narozených v roce 2013–2014. Praha: ÚZIS.
- Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [ÚZIS ČR]. (2017b). Zdravotnická ročenka České republiky 2016. Praha: ÚZIS.
- Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR [ÚZIS ČR]. (2017c). Rodička a novorozenec 2014–2015. Praha: ÚZIS.
- WHO (2006). Technical Consultation on the Assessment of Prevention and Treatment Systems for Substance Use Disorders: Report. Geneva: WHO.
- Zemanová, V. & Dolejš, M. (2015). Životní spokojenost, sebehodnocení a výskyt rizikového chování u klientů nízkoprahových zařízení pro děti a mládež aneb jak se liší od „normálních“ adolescentů? In: Eva Maierová a kol. (Ed.), PhD existence 2015. Česko-slovenská psychologická konference (nejen) pro doktorandy a o doktorandech (pp. 280–297). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.